

تصمیم بگیرید

دوراهی‌های اثرگذار در معماری مدارس

محمد تایش، طراح و پژوهشگر در حوزه معماری مدرسه

رابطه دوراهی‌ها و معماری مدرسه

مجموعه مقالات پیش رو با عنوان «دوراهی‌ها در معماری مدرسه‌های کارآمد» به این قبیل تردیدها و تصمیم‌های چالشی می‌پردازد که در بیشتر موارد انتخاب کردن بادشواری روبه‌روست. این انتخاب‌ها در معماری و مبلمان محیط‌های یادگیری هم مؤثرند. نمی‌توان پذیرفت معماری هر محیطی به رویدادها و فعالیت‌های آن محیط وابسته نیست.

در مقالات پیشین در سال‌های گذشته در حوزه معماری مدرسه، بارها و بارها چگونگی وابستگی عمیق اتفاقات و فعالیت‌های مدرسه با معماری و مبلمان آن بررسی شد. کارآمدی معماری مدرسه‌ها و معماری مدرسه‌های کارآمد تنها در زمان‌هایی شکل می‌گیرد که معماری مدرسه تسهیل‌گر و حمایت‌کننده رویدادها و فعالیت‌های اصولی با انتخاب‌های درست در آن مدرسه‌ها باشد. شاید این جملات پرتکرارترین تعبیرهایی باشند که در آن مقالات بیان و بررسی شدند.

چالش دوراهی در مدرسه

بسیاری از فعالیت‌ها یا رویدادهای یک مدرسه، در یک زمانی و براساس معیارهایی انتخاب شده‌اند. چه بسا بسیاری از این انتخاب‌ها در شرایطی مشابه یک موقعیت دوراهی در تصمیم‌گیری شکل گرفته‌اند؛ دوراهی‌هایی که در بسیاری از موارد چالش‌برانگیزند و انتخاب، چندان کار ساده‌ای نیست. از این‌رو، بسیاری از این دوراهی‌ها سال‌هاست در شوراهای تصمیم‌گیری در برخی مدرسه‌ها مورد بحث و گفت‌وگو هستند و کمتر این اتفاق رخ می‌دهد که انتخاب یک مسیر براساس اتفاق نظر همه اعضای آن شورا شکل گیرد، بلکه در بیشتر موارد، هر انتخابی موافقان و مخالفان سرسختی دارد. اینکه مزایا و معایب هر یک از دو راه و دو مسیری که در معرض انتخاب هستند، چقدر بتواند شناسایی شود، به گونه‌ای که به وضوح بتوان گفت کدام تصمیم و کدام مسیر درست‌تر است، به این نوع چالش‌ها در تصمیم‌گیری منجر می‌شود.

شما هم ببینید

در این شماره به برخی از این دوراهی‌ها اشاره‌ای مختصر می‌کنیم و در شماره‌های بعدی، به شکلی به‌نسبت تفصیلی، درباره بعضی از آن‌ها به بحث و تحلیل خواهیم پرداخت. این مقاله می‌تواند چشم‌انداز

روشن‌تری از موضوعات و بحث‌های پیش رو ایجاد کند و پیشاپیش مخاطبان را با سؤالات و چالش‌های مرتبط با این بحث مواجه کند. چه بسا برای مخاطبان فعال این مقالات، فرصتی بیشتر برای اندیشیدن درباره این پرسش‌ها شکل گیرد. هرچند پاسخ بعضی از این پرسش‌ها منحصر به انتخاب از میان دو راه معین نمی‌شود و ممکن است راه‌های بیشتری هم قابل بررسی باشند، اما سعی ما بر این است که براساس تجربه‌های پیشین، به دو

مسیری پیردازیم که معمولاً بین معلمان و همچنین گردانندگان مدرسه‌ها مورد توجه بیشتر بوده است.

← کلاس درس با دیوارهای شفاف یا غیرشفاف؟

چرا دیوارهای کلاس شفاف باشد یا چرا شفاف نباشد؟ چند سالی است که این سؤال به شکلی چالشی در بعضی از مدرسه‌ها مطرح می‌شود. موافقان شفافیت به دنبال گسترش نور و توسعه عمق دید و چشم‌اندازهای داخلی هستند و مخالفان آن نگران حواس‌پرتی دانش‌آموزان یا بروز خطرات ناشی از شکستن احتمالی شیشه‌ها هستند. این چالش یکی از مسائلی است که بسیاری از معلمان را نیز با خود درگیر می‌کند. معلمی که دوست ندارد کلاسش از بیرون دیده شود و چه بسا دلایل قابل قبولی هم در این باره دارد، نسبت به معلمی که به دیده‌شدن فعالیت‌ها و رخدادهای کلاسش علاقه‌مند است، در پاسخ به این چالش کاملاً متفاوت عمل می‌کند.

← مدرسه با کفش یا بدون کفش؟

این موضوع که دانش‌آموزان در بدو ورود به ساختمان مدرسه کفش‌های خود را از پا درآورند و در جاکفشی قرار دهند و در فضاهای مدرسه بدون کفش تردد کنند، از موضوعات مورد بحث در بعضی مدرسه‌هاست که موافقان و مخالفان خود را دارد. موافقان از راحتی بیشتر و خستگی کمتر بچه‌ها صحبت می‌کنند و دلایل دیگری از قبیل استفاده از موقعیت‌های گوناگون برای نشستن روی زمین و استفاده از فضاها برای فعالیت‌های گوناگون گروهی را به میان می‌کشند. اما مخالفان این موضوع به دشواری نظافت محیط و ناامنی

دارند. در بعضی مدرسه‌ها، محل حضور اولیا و محدوده مجاز ورود آن‌ها، به دفتری در آستانه مدرسه محدود است که در برخی مدرسه‌ها به آن دفتر روابط عمومی می‌گویند. حتی ملاقات مربیان، مشاوران و معلمان مدرسه هم در آن دفتر یا در دفترهای مشاوره مجاور آن برگزار می‌شود. این در حالی است که بعضی دیگر از مدرسه‌ها انتظار دارند اولیا در هر زمان که بخواهند بتوانند وارد فضاهای مدرسه شوند و از نزدیک با اتفاقات مدرسه روبه‌رو شوند. این موضوع به عوامل گوناگونی وابسته است که موافقان و مخالفان حضورداشتن یا نداشتن اولیا به آن می‌پردازند. در آینده بیشتر درباره این مطالب بخوانید.

← تمرکز یا توزیع کتابخانه، آزمایشگاه و کارگاه، سایت رایانه، کمد‌ها و جالباسی دانش‌آموزان، کلاس‌های موضوعی و غیر آن؟

به‌طور معمول، مدرسه‌های متوسط و بزرگ، کتابخانه، سایت رایانه، کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌های مستقل و متمرکز در فضاهای به‌نسبت بزرگ دارند. این در حالی است که در بعضی مدرسه‌ها، به‌شکلی بسیار متفاوت، کتابخانه را در محیط مدرسه پراکنده می‌کنند. آزمایش‌ها را در کلاس‌های موضوعی یا در کلاس‌های درس انجام می‌دهند، کارگاه‌های کوچک تخصصی غیرمتمرکز دارند و رایانه‌ها در چند نقطه مدرسه در دسترس قرار می‌گیرند. کمد‌ها یا جالباسی‌های دانش‌آموزی کل مدرسه

در هنگام خروج اضطراری ناگهانی احتمالی کل مدرسه اشاره می‌کنند. البته دامنه بحث خیلی گسترده‌تر از این حرف‌هاست. اگر به دنبال کردن آن علاقه‌مند باشید، به این موضوع خواهیم پرداخت.

← دفتر بزرگ محیط کار اشتراکی یا دفترهای پراکنده کوچک؟

یک دفتر بزرگ که چندین بخش از بخش‌های مدرسه در آن جمع شوند تا محیط کاری اشتراکی تشکیل شود، ایده‌ای است که در سال‌های اخیر، به خاطر محدودیت فضا و برخی ملاحظات دیگر، در مدرسه‌ها مورد توجه قرار گرفته است؛ در حالی که مخالفان این نوع دفترها از کاهش کارایی و تمرکز صحبت می‌کنند و موافقان آن از هماهنگی و همکاری بیشتر بین بخش‌ها در چنین فضاهایی خبر می‌دهند. از سویی دیگر، امکان نظارت عمومی فضاهای مدرسه به شکلی مداوم و مطلوب از دیگر مواردی است که مخالفان دفترهای بزرگ کار اشتراکی به آن استناد می‌کنند. علاقه‌مندان به بررسی بیشتر این موضوع هم می‌توانند از جزئیات و مطالب بیشتری برخوردار شوند.

← حضور داشتن یا نداشتن اولیا در متن مدرسه؟

مدرسه‌ها نسبت به حضور اولیای دانش‌آموزان در متن مدرسه و در ساعات کار مدرسه، واکنش‌های متفاوتی

هم می‌توانند در یک نقطه متمرکز یا در محدوده کلاس‌ها پراکنده باشند. هریک از این دو نوع رویکرد یا دوراهی بین تمرکز و توزیع در هر کدام از موارد، بحث‌های چالشی مرتبط با خود دارند و انتخاب هر رویکرد به زمینه‌های گوناگونی وابسته است.

◀ دوراهی‌های معماری و تعارض‌های تربیتی مانند حیا یا نظم؟ رعایت ادب یا راحتی؟ اعتماد یا کنترل؟ ...

پیش‌فرض رایج در بسیاری از مدرسه‌ها این است که مدرسه باید دفتر نظامت داشته باشد و این دفتر باید به همه جا دید داشته باشد. متعاقب آن، وقتی دفتری به همه جا دید داشته باشد، این احتمال وجود دارد که همه جای مدرسه به این دفتر دید داشته باشند! این موضوع چه مشکلاتی را در پی دارد؟ چه تقابلی بین حیا یا نظم در این مثال وجود دارد؟ این مثال تنها مثال از دوراهی‌های مرتبط با معماری نیست که تأثیرات تربیتی معماری در مدرسه را به شکلی چالشی تبدیل می‌کند. اخیراً برخی مدرسه‌ها در نقاطی از مدرسه مبل‌های راحتی برای دانش‌آموزان گذاشته‌اند. این کار برای رفاه و راحتی دانش‌آموزان است و البته برخی آن را در منافات با رعایت ادب دانش‌آموزان در برابر معلمان می‌دانند. در این مثال‌ها و مثال‌های دیگر، مانند نصب کردن یا نکردن دوربین در کلاس‌ها و مدرسه، استفاده از میز و صندلی‌های دونفره یا انفرادی، دوراهی‌های بود و

نبود موضوعاتی در ساختمان مدرسه و مبلمان آن، تعارض‌های تربیتی احتمالی مدنظر است.

◀ وجود سرایداری یا نصب دوربین و کنترل امنیت مدرسه از دفتر؟

سرایداری یکی از سخت‌ترین مشاغل در مدرسه است. معمولاً سختی این شغل شامل حال خانواده محترم شخص سرایدار هم می‌شود و در ساعات زیادی از شبانه‌روز آسایش آن‌ها را مختل می‌کند. اما مدرسه‌ها، به خاطر تأمین امنیت مدرسه در ساعات گوناگون و به شکل‌های متفاوت، خود را نیازمند وجود سرایداری در مدرسه می‌دانند. برخی پیشنهاد می‌کنند به جای سرایداری در دفتری در مدرسه، با نصب دوربین‌هایی در محدوده در ورودی و اطراف آن، مانند بسیاری از ساختمان‌های عمومی دیگر، به صورت شیفت نگهبانی از امنیت مدرسه حراست شود. آیا می‌توان ترجیحی بین این دو رویکرد پیدا کرد؟

◀ سالن‌های نمازخانه، غذاخوری یا اجتماعات به صورت متمرکز یا پراکنده؟

در مدرسه‌های بزرگ در منطقه‌ای که زمین آن ارزش زیادی دارد، مشاهده می‌کنیم که یک سالن بزرگ فقط برای صرف غذا باز می‌شود و دانش‌آموزان در ساعت ظهر، در مدت حداکثر یک ساعت، در آن رفت و آمد و از فضای آن استفاده می‌کنند. اگر در این مدرسه بین گردانندگان مدرسه این بحث شکل بگیرد که بهتر است از این سالن استفاده‌های گوناگون دیگر ورزشی،

آموزشی و فرهنگی داشته باشیم و محل غذا خوردن دانش‌آموزان را به شکل دیگر و در چند فضای دیگر مدرسه مدیریت کنیم، شما جزو موافقان این موضوع خواهید بود یا مخالفان آن؟ در مورد سالن اجتماعات و نمازخانه چطور؟ این دوراهی‌ها که یک فضا، برای ساعتی محدود، به یک موضوع اختصاص پیدا کند یا در ساعات متفاوت فعالیت‌های متنوعی در آن شکل بگیرد، مسائل و حاشیه‌های گوناگونی دارد.

◀ دوراهی‌هایی دیگر...

مدرسه بدون کیف یا با کیف که بحث آن در دبستان‌ها بسیار داغ است، حیاط تحت سلطه زمین‌های ورزشی یا حیاطی به صورت پارکی تفریحی آموزشی فرهنگی، کلاس درسی با تخته‌ای ثابت یا کلاسی با تخته‌های متحرک، کلاسی با سکوی معلم یا بدون آن، تعارض کیفیت و اقتصاد با انتخاب دوراهی‌هایی مانند کولر گازی یا کولر آبی برای کلاس‌ها، انتخاب بین نیمکت ساده و مستحکم ثابت دو یا سه نفره، انتخاب میز و صندلی‌های انفرادی چرخدار با آسایش بالاتر و البته استهلاک احتمالی بیشتر، مدرسه‌ای با دیواری دورتادور حیاط یا مدرسه‌ای بدون دیوار، و اشتراک محوطه مدرسه و برخی سالن‌های آن با محله، رنگ‌آمیزی مدرسه با چندین رنگ متنوع یا رنگ‌آمیزی با رویکرد رنگ‌های محدود برای ایجاد آرامش بیشتر، تجهیز مدرسه به پارکینگ اتومبیل یا نداشتن پارکینگ، استفاده کردن یا نکردن از بام مدرسه و بسیاری از دوراهی‌های دیگر که به بررسی و تحلیل نیاز دارند، در کنار مواردی که با تمرکز بیشتری به آن‌ها اشاره شد، غالباً به صورتی هستند که به‌طور معمول، فوری و با قاطعیت نمی‌توانیم یکی را نفی کنیم و به دیگری رأی مثبت بدهیم.

امیدواریم در شماره‌های آینده بتوانیم به برخی از این دوراهی‌ها به شکلی تفصیلی بپردازیم و برای انتخابی صحیح متناسب با اقتضای شرایط هر موضوع، باری‌گر معلمان مؤثر و گردانندگان مدرسه‌ها باشیم.

